

Patrycja Młynek

Komunikacja rodziców i nauczycieli drogą do podmiotowego traktowania ucznia

Zmiany zachodzące w społeczeństwie polskim, zarówno ekonomiczne, polityczne, kulturowe, jak i religijne oddziałują na sposób funkcjonowania szkoły. Niezależnie od okresu historycznego podejmowane przedsięwzięcia edukacyjne mają na celu dostosowanie szkolnictwa do obowiązujących potrzeb społeczeństwa.

Wraz z przemianami cywilizacyjnymi zmieniały się również idee pedagogiczne, funkcje edukacyjne, charakter oraz znaczenie instytucji wychowujących. W XIX i XX wieku nastąpiło przewartościowanie w zakresie stosunków rodziny i szkoły. Ówczesne zmiany społeczne, jak również idee nowego wychowania prowadziły do transformacji w stosunkach rodziców i nauczycieli. Utrzymująca się obrona szkoły przed uczestnictwem rodziców w jej życiu stopniowo przeobrażała się we współdziałanie, doprowadzając do pełnego rozkwitu działalności zrzeszeń rodzicielskich w okresie międzywojennym (K. Jakubiak, 1997, s. 231–141).

W okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej określono nowe miejsce rodziny i instytucji środowiskowych w procesie współpracy ze szkołą. Sprecyzowano obowiązki rodziców, takie jak: obowiązek zapisania i regularnego posyłania dziecka do szkoły czy usprawiedliwiania nieobecności w szkole. Do zobowiązań szkoły wobec rodziców zaliczono: podnoszenie wiedzy pedagogicznej rodziców, oddziaływanie na środowisko przy współpracy z organizacjami społecznymi oraz zadania poszczególnych grup społecznych w procesie edukacji. Takie ujęcie wzajemnych relacji rodziny i szkoły stworzyło prawne podstawy do rozwijania edukacji środowiskowej, w której dominującą rolę odgrywali nauczyciele. Dopiero przemiany społeczno-polityczne, które nastąpiły w latach 90. umożliwiły otwarcie Polski na trendy światowe i europejskie, a tym samym przywrócenie rodzinie pozycji równorzędnego partnera w procesie współpracy ze szkołą (B. Lulek, 2008, s. 54–58).

Wraz ze zmianami ustroju politycznego wytyczono nowe cele i zadania edukacyjne, aby sprostać wymaganiom oraz oczekiwaniom „nowego”

społeczeństwa. Ustawa o systemie oświaty z 1991 roku zmieniła sposób funkcjonowania szkolnictwa w Polsce oraz umożliwiła wprowadzanie zmian dostosowujących szkołę do nowej rzeczywistości.

Ważne miejsce w tworzeniu wizerunku nowoczesnej szkoły, oddającego jej specyfikę, mają rodzice uczniów. Tworząc rady rodziców oraz wchodząc w skład rad szkół, nabierają szczególnych kompetencji opiniotwórczych i decyzyjnych, zabierają głos w najważniejszych sprawach związanych z edukacją dzieci. Reformując szkołę, ukazano rodzicom nieznane im wcześniej obszary zadań, dzięki którym mogą współpracować w tworzeniu i budowie nowego kierunku pracy szkoły, uwzględniając własną wizję edukacji i wychowania (I. Nowosad, 2001, s. 39–40). Obecnie pozyskiwanie rodziców do współpracy traktuje się jako warunek osiągnięcia pracy szkoły (I. Hoffman-Kołodziejczyk, 1995, s. 145).

W literaturze pedagogicznej problematyka stosunków rodziny i szkoły poruszana jest przez wielu autorów. We wszystkich rozważaniach podkreśla się konieczność nawiązania współpracy między obydwoma środowiskami wychowawczymi (zob. m.in. M. Mendel, 1998; M. Łobocki, 1985; I. Nowosad, 2001) oraz wskazuje na liczne korzyści wypływające z prawidłowych relacji rodziny i szkoły. Zdaniem K. Kalki, wzajemne kontakty rodziców i nauczycieli w kształceniu i wychowaniu ucznia umożliwiają właściwe i jednolite kształtowanie w uczniu wierności prawdzie i dobru. Umożliwiają też zapoznanie z troskami i życzeniami jednej i drugiej strony (K. Kalka, 1995, s. 41–42).

Alicja Kozubska wymienia 10 korzyści płynących ze współpracy rodziców i nauczycieli:

1. Przyczynia się ona do pogłębienia wiedzy nauczycieli o uczniach, ich rodzinach, wypełnianiu przezeń funkcji opiekuńczo-wychowawczej, napotykanym przez rodziców problemach.
2. Umożliwia rodzicom uzyskanie bądź poszerzenie wiedzy i umiejętności pedagogicznych, psychologicznych i socjologicznych. Dostarcza rodzicom informacji o nauczycielach, funkcjonowaniu szkoły, zachowaniu ich dzieci w środowisku szkolnym.
3. Ogranicza wzajemne negatywne nastawienie, nieufność, a umożliwia wyjaśnianie nieporozumień, podnoszenie autorytetu rodziców i nauczycieli.
4. Umożliwia zbliżenie społeczno-emocjonalne sprzyjające postawom tolerancji, wyrozumiałości, wzajemnej pomocy.
5. Umożliwia większy udział rodziców w konstruowaniu różnorodnych programów szkolnych. Dzięki temu rodzi się poczucie współodpowiedzialności rodziców.
6. Zwiększenie świadomości pedagogicznej rodziców odgrywa istotną rolę w tworzeniu właściwej atmosfery wychowawczej w domu i szkole.
7. Nawiązanie relacji o charakterze osobowym jest niezbędnym krokiem do upodmiotowienia wzajemnych relacji.

8. Współdziałanie rodziców i nauczycieli umożliwia szerzenie idei współpracy międzyludzkiej i rozwijanie tych umiejętności u uczniów. To z kolei sprzyja wyższym osiągnięciom dydaktycznym, wyższej aktywności pozalekcyjnej i zaangażowaniu w życie klasy.
9. Współpraca umożliwia wzajemną pomoc w sytuacjach, gdy rodzina albo szkoła nie są w stanie samodzielnie przezwyciężyć napotykaných trudności.
10. Przyczynia się do humanizacji i demokratyzacji relacji edukacyjnych (A. Kozubska, 2004, s. 314–315).

Naczelnym celem współpracy rodziców i nauczycieli jest takie usprawnienie pracy dydaktyczno-wychowawczej szkoły, aby zapewnić najlepsze warunki do wszechstronnego rozwoju dziecka. Jednak, aby cel ten mógł być osiągnięty, a współpraca przynosiła wymienione korzyści, niezbędna jest prawidłowa komunikacja między rodzicami i nauczycielami. Definiując pojęcie współdziałania jako systemu sposobów, form i nawyków społecznego i psychologicznego oddziaływania nauczycieli i rodziców na ucznia, P. Kowolik wskazuje, że dzięki licznym środkom komunikacyjnym możliwe są wymiana informacji, wywieranie wpływu wychowawczego oraz organizowanie wzajemnych stosunków (P. Kowolik, 2005, s. 102). Prawidłowa komunikacja jest zatem jednym z podstawowych czynników determinujących owocną współpracę domu rodzinnego i szkoły.

Według K. Ablewicz, komunikacja interpersonalna jest procesem porozumiewania się między ludźmi, którego cel to przekazywanie informacji lub zmiana zachowania osoby bądź grupy osób. Dzięki komunikowaniu dokonuje się proces wychowania, młode pokolenie korzysta z wiedzy poprzednich pokoleń, kształtują się postawy i zachowania (K. Ablewicz, 2003, s. 707).

W zależności od sytuacji szkolnej stosowane są różne formy komunikacji. Ze względu na sposób przekazywania wiadomości stosuje się komunikację:

- werbalną i niewerbalną,
- ustną i pisemną,
- bezpośrednią i pośrednią.

Komunikacja werbalna polega na wymianie informacji w trakcie takich czynności, jak: mówienie, pisanie, czytanie lub słuchanie. Każda z wymienionych czynności wymaga specyficznych umiejętności nadawcy. Komunikowanie niewerbalne jest ściśle związane z komunikowaniem werbalnym, może je wzmacniać, osłabiać lub mu zaprzeczać. Odnosi się do stosunku między nadawcą i odbiorcą (B. Sobkowiak, 1998, s. 15–17).

Najpopularniejszą formą wymiany informacji jest komunikacja ustna, która jako jedyna umożliwia odbiór i przekazywanie sygnałów oraz natychmiastowe sprzężenie zwrotne (H. Retter, 2005, s. 14). W komunikowaniu pisemnym ograniczona jest kontrola nad tym, czy, kiedy i w jaki sposób wiadomość będzie odebrana. Sprzężenie zwrotne jest utrudnione lub nie

występuje. Jest to forma efektywna w przypadku wiadomości zawierających istotne, precyzyjne treści (B. Sobkowiak, 1998, s. 18).

Bezpośrednie komunikowanie polega na osobistej styczności nadawcy i odbiorcy, natomiast pośrednie komunikowanie umożliwia wymianę informacji dzięki środkom technicznym, takim jak: telefon, sieć internetowa, radio (H. Retter, 2005, s. 14–15).

Dzięki procesowi komunikacji uczniowie stają się świadkami rzeczywistej współpracy obu środowisk wychowawczych, dorastają w atmosferze troski o ich dobro, mają świadomość, że są w centrum zainteresowania zarówno ze strony rodziców, jak i nauczycieli.

Jak pisze M. Łobocki, innym istotnym warunkiem

[...] skutecznego wychowania jest z pewnością podmiotowe traktowanie dzieci i młodzieży przez nauczycieli i wychowawców. Oznacza ono humanistyczne do nich podejście, czyli zapewnienie im prawa do bycia w miarę samodzielnym i niezależnym, a także ponoszenie odpowiedzialności za swe postępowanie i kierowanie własnym rozwojem (M. Łobocki, 1995, s. 453).

Aby podmiotowo traktować swojego podopiecznego, należy poznać jego oczekiwania, doświadczenia, uzdolnienia czy wreszcie problemy i obawy. Bez kontaktu z rodzicem zdobyte informacje mogą się okazać niepełne czy nawet nieprawdziwe. Komunikacja nauczycieli i rodziców umożliwia zdobycie wiedzy na temat ucznia, której posiadanie jest koniecznym warunkiem do podmiotowego traktowania go.

Jak wskazuje A. Marzec, doświadczanie podmiotowości przez podopiecznych w dużej mierze zależy od atmosfery szkolnej, sprzyjającej bądź nie dobru samopoczuciu w szkole (A. Marzec, 2000–2001, s. 130). Oczywiście jest, że nie da się stworzyć pozytywnej atmosfery szkolnej bez udziału rodziców w życiu szkoły, kiedy obydwa środowiska są skłócone, współzawodniczą czy nie potrafią prawidłowo się ze sobą porozumiewać.

Naturalnym i najbliższym środowiskiem życia dziecka jest dom rodzinny, a zaraz potem środowisko szkolne. Rodzina stanowi pierwszą i podstawową grupę, w której dziecko rozwija się fizycznie i psychicznie. Dostarcza pierwszych wzorów zachowania się w różnych sytuacjach. W rodzinie zdobywa bardzo ważne podstawy do dalszej nauki, pracy i wszelkiej działalności. Od warunków i atmosfery panującej w niej, od uznawanych przez jej członków wartości w dużej mierze zależy przebieg wczesnego uspołecznienia się dziecka (B. Lulek, 2000, s. 7). Nie można więc zignorować znaczenia rodziny w procesie wychowania i wykluczyć jej z organizacji życia szkolnego. Kluczem do nawiązania prawidłowych relacji rodziny i szkoły jest komunikacja między nauczycielami a rodzicami.

Kolejnym czynnikiem mającym zdecydowany wpływ na wzajemne relacje uczniów i nauczycieli, wyzwalające aktywność i poczucie podmiotowości, jest dobra znajomość potrzeb i problemów, z jakimi wychowankowie

zmagają się w codziennym życiu (B. Lulek, 2000, s. 132). Jak już podkreślałam wcześniej, aby poznać uczniów i uzyskać rzetelne informacje na ich temat, niezbędna jest komunikacja z rodzicami. Po pierwsze, pozwala poszerzyć informacje o podopiecznym, a po drugie, poznając rodziców, dowiadujemy się, w jakim środowisku rodzinnym przebywa nasz uczeń, co najczęściej decyduje o sposobie jego zachowania i postępowania.

Zorientowanie na ucznia jako podmiot wychowania wymaga od nauczyciela określonych kompetencji komunikacyjnych, które umożliwią właściwe nauczanie, wychowanie i nawiązanie skutecznej współpracy ze środowiskiem rodzinnym wychowanka, co jest niezbędnym czynnikiem w dążeniu do podmiotowego traktowania jednostki.

Jak wskazuje M. Piątkowska, to „nauczyciel z racji przygotowania i wykonywanego zawodu jest zobowiązany do inicjowania i tworzenia z rodzicami pozytywnych więzi” (2001, s. 153–158). Również M. Łobocki na głównego organizatora współpracy szkoły i rodziny wyznacza nauczyciela, który ponosi osobistą odpowiedzialność za sprawnie przebiegającą współpracę (M. Łobocki, 2007, s. 178). Dlatego też nauczyciel powinien posiadać wysoki poziom kompetencji komunikacyjnych, świadczących o jego kwalifikacjach zawodowych.

Według J. Malinowskiej (2000, s. 78–79), umiejętne komunikowanie wymaga od nauczyciela:

- umiejętności odczytywania psychiki swojej i innych uczestników procesu edukacyjnego,
- umiejętności postrzegania się poprzez intencje działań komunikacyjnych,
- umiejętności stosowania różnorodnych metod nakłaniających do współdziałania,
- znajomości elementów zakłócających procesy komunikacyjne.

Jedną z zasad współczesnej szkoły jest zasada podmiotowości, której wdrożenie jest zależne od nauczyciela – jego kwalifikacji, umiejętności i kompetencji. Do realizacji tej zasady niezbędna jest wiedza na temat czynników sprzyjających podmiotowości ucznia – jednym z nich jest komunikacja między rodzicami a nauczycielami.

Bibliografia

- Ablewicz, K. (2003). *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*. T. 2. Warszawa.
- Hoffman-Kołodziejczyk, I. (1995). Nauczyciel – wychowawca w opinii uczniów i rodziców. W: S. Badora, D. Marzec (red.). *Model nauczyciela – wychowawcy w zintegrowanej Europie*. Częstochowa.
- Jakubiak, K. (1997). *Współdziałanie rodziny i szkoły w pedagogice II Rzeczypospolitej*. Bydgoszcz.
- Kalka, K. (1995). Wpływ rodziny i szkoły na kształtowanie sumienia uczniów. W: A.W. Janke (red.). *Pedagogiczna relacja rodzina – szkoła dylematy czasu przemian*. Bydgoszcz.
- Kowolik, P. (2005). Dialog i współdziałanie szkoły z domem rodzinnym. W: M. Nyczaj-Drąg, M. Gażewski (red.). *Współprzeźnienie edukacji*. Kraków.
- Kozubska, A. (2004). Rodzice w zreformowanej szkole. Mity czy rzeczywistość? W: A.W. Janke (red.). *Pedagogika rodziny na progu XXI wieku*. Toruń.
- Lulek, B. (2000). *Rodzina i szkoła wobec rozwoju osobowości dziecka*. Kraków.
- Lulek, B. (2008). *Współpraca szkoły, rodziny i środowiska*. Rzeszów.
- Łobocki, M. (1985). *Współdziałanie nauczycieli i rodziców w procesie wychowania*. Warszawa.
- Łobocki, M. (1995). O warunkach skutecznego wychowania. W: A. Jopkiewicz (red.). *Edukacja i rozwój, jaka szkoła?, jaki nauczyciel?, jakie wychowanie?*. Kielce.
- Łobocki, M. (2007). *W trosce o wychowanie w szkole*. Kraków.
- Malinowska, J. (2000). Kompetencje komunikacyjne współczesnego nauczyciela. W: M. Jabłońska (red.). *Nauczyciel w zmieniającej się rzeczywistości społecznej*. Wrocław.
- Marzec, A. (2000–2001). Niektóre czynniki sprzyjające podmiotowości uczniów. W: S. Badora, D. Marzec, J. Kosmala (red.). *Komunikacja i podmiotowość w relacjach szkolnych*. Częstochowa.
- Mendel, M. (1998). *Rodzice i szkoła*. Toruń.
- Nowosad, I. (2001). Udział rodziców w tworzeniu nowego wizerunku szkoły z perspektywy wdrażanej reformy systemu edukacji. W: I. Nowosad (red.). *Nauczyciele i rodzice – współpraca w wychowaniu*. Zielona Góra.
- Nowosad, I. (red.) (2001). *Nauczyciele i rodzice. Współpraca w wychowaniu*. Zielona Góra.
- Piątkowska, M. (2001). Współdziałanie nauczycieli i rodziców w aktualnej rzeczywistości szkolnej. W: I. Nowosad (red.). *Nauczyciele i rodzice. Współpraca w wychowaniu*. Zielona Góra.
- Retter, H. (2005). *Komunikacja codzienna w pedagogice*. M. Wojdak-Piątkowska (tłum.). Gdańsk.
- Sobkowiak, B. (1998). Komunikowanie społeczne. W: B. Dobek-Ostrowska (red.). *Współczesne systemy komunikowania*. Wrocław.

Streszczenie

Istotnym warunkiem skutecznego wychowania we współczesnej szkole jest podmiotowe traktowanie dzieci i młodzieży przez nauczycieli i wychowawców. W tym celu nauczyciel powinien dokładnie poznać swojego wychowanka: jego potrzeby, oczekiwania, problemy, obawy. Zdobycie potrzebnych informacji możliwe jest dzięki właściwym relacjom z uczniem oraz jego rodzicami. Doświadczanie podmiotowości zależy również od atmosfery panującej w szkole. W tym celu niezbędne są właściwe relacje najważniejszych środowisk wychowawczych – rodziny i szkoły. Podstawą współpracy nauczycieli i rodziców w celu zoptymalizowania procesu dydaktyczno-wychowawczego, a tym samym podmiotowego traktowania ucznia jest prawidłowa komunikacja między nauczycielami a rodzicami.

Summary

An important condition of successful education in the contemporary school is subjective treatment of the children and the youth by the teachers and educators. To do this, the teachers should thoroughly study their children's needs, expectations, problems and anxieties. It is possible to gather the information they need by establishing proper relations with the pupils and their parents. Experiencing of subjectivity also depends on the school atmosphere. Therefore, proper relations between the most important education environments, i.e. the family and the school are indispensable. The basis of cooperation between the teachers and the parents, the aim of which is the optimization of the teaching and educational processes, and therefore of the subjective treatment of the pupils is proper communication between the teachers and the parents.